

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แนวความคิดในการวางแผนพัฒนาภาคแต่ละภาคเพื่อขจัดปัญหาความไม่เสมอภาคในพื้นที่ภาคต่าง ๆ โดยใช้ทฤษฎีศูนย์กลางเติบโต (Growth Poles) หรือเมืองหลัก (Growth Centre) เป็นตัวนำในการแก้ปัญหาได้เริ่มมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (2520 - 2524) แล้ว ซึ่งในขณะนั้นการนำเอาแนวทางนี้มาใช้ยังไม่ค่อยกระจ่างชัดนัก รูปแบบหรือทิศทางที่ควรจะเป็นจึงไม่มีผลใด ๆ ออกมา จนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (2525 - 2529) อันเป็นแผนพัฒนาฉบับปัจจุบันได้พยายามชี้ให้เห็นรูปแบบและวิธีการของการพัฒนาเมืองหลัก เมืองรองอย่างแท้จริง รวมทั้งกำหนดพื้นที่เมืองหลักเมืองรองของแต่ละภูมิภาคดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2525 : 183-191)

ภาคเหนือ	เมืองหลักคือ เชียงใหม่ พิษณุโลก และนครสวรรค์ เมืองรองคือ ลำปาง และเชียงราย
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	เมืองหลักคือ ขอนแก่น นครราชสีมา และอุดรธานี เมืองรองคือ จุบลราชธานี ร้อยเอ็ด และสุรินทร์
ภาคตะวันออก	เมืองหลักคือ ชลบุรี เมืองรองคือ ระยองและฉะเชิงเทรา
ภาคตะวันตก	เมืองหลักคือ ราชบุรี เมืองรองคือ กาญจนบุรี และเพชรบุรี
ภาคใต้	เมืองหลักคือ สงขลา - หาดใหญ่ สุราษฎร์ธานี และเมืองภูเก็ต เมืองรองคือ ปัตตานี

ในภาคเหนือจังหวัดเชียงใหม่ถูกกำหนดให้เป็นเมืองหลักโดยมีจังหวัดพิษณุโลก และ นครสวรรค์เป็นเมืองหลักอันดับรอง และมีเมืองรองอีก 2 แห่งคือ จังหวัดเชียงราย และ ลำปาง

ลักษณะเด่นที่ทำให้จังหวัดลำปางถูกกำหนดให้เป็นเมืองรองเพื่อเป็นพื้นที่รองรับการกระจายความเจริญจากเมืองศูนย์กลางของภาคเหนือตอนบน (เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน และพะเยา) นี้เป็นเพราะมีพื้นที่อยู่ไม่ห่างไกลจากจังหวัดเชียงใหม่และเป็นทิศทางของการตอบรับการพัฒนาที่แผ่กระจายออกมาจากเมืองหลักของภาค (อุณหเตชย์ พรหมเศรณี 2524 : 2) ในปี 2525 ลำปางมีประชากรมากเป็นอันดับ 3 รองลงมาจากเชียงใหม่และเชียงราย (กรมการปกครอง กองทะเบียน 2525) มูลค่าผลิตภัณฑ์รวมจังหวัดในปี 2516 - 2520 ประมาณ 2,347 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 7.38 ของมูลค่าผลิตภัณฑ์รวมภาคเหนือทั้งหมด โดยสาขาการผลิตที่มีมูลค่าสูงสุดคือสาขาการเกษตร มีถึง 792.7 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 33.8 ของมูลค่าผลิตภัณฑ์ภายในจังหวัด (พิทักษ์ บุญชูกุล 2525 : 53) นอกจากนี้ลำปางยังเป็นพื้นที่ศูนย์กลางการคมนาคมของภาคเหนือตอนบน และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 ยังได้มีการกำหนดให้มีการพัฒนาจังหวัดลำปางเป็นศูนย์กลางของอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรของพื้นที่ภาคเหนือตอนบนด้วย (พิทักษ์ บุญชูกุล 2525 : 1)

ตามบทบาทเมืองรองในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 ลำปางจะต้องทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเกษตรและบริการสังคมของท้องถิ่น กล่าวคือ เป็นการรับช่วงกิจกรรมทางเศรษฐกิจสังคมต่อจากเมืองหลัก กระจายสู่ประชากรส่วนใหญ่ในภูมิภาค โดยการพัฒนาเบื้องต้นจัดให้เป็นฐานเศรษฐกิจ แหล่งจ้างงานขั้นต้นแก่ประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งบทบาทเหล่านี้พื้นที่เมืองหรือ เขตเทศบาลเมืองอันเป็นพื้นที่ที่เทียบพร้อมต่อกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยมีโครงสร้างพื้นฐานในชุมชนมากกว่าพื้นที่อื่น ๆ จะเป็นผู้รับหน้าที่ไป

มาตรการในการพัฒนาพื้นที่เทศบาลเมืองลำปางเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายของการพัฒนาดังกล่าวจะต้องดำเนินไปพร้อม ๆ กันทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และกายภาพ โดยเฉพาะในด้านกายภาพนั้นการจัดระเบียบและกำหนดเค้าโครงการใช้ที่ดินของเทศบาลเองอันเป็นสาระสำคัญของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ นับเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องกระทำเป็นลำดับแรก เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการวางแผนพัฒนาสาขาอื่น ๆ ต่อไป

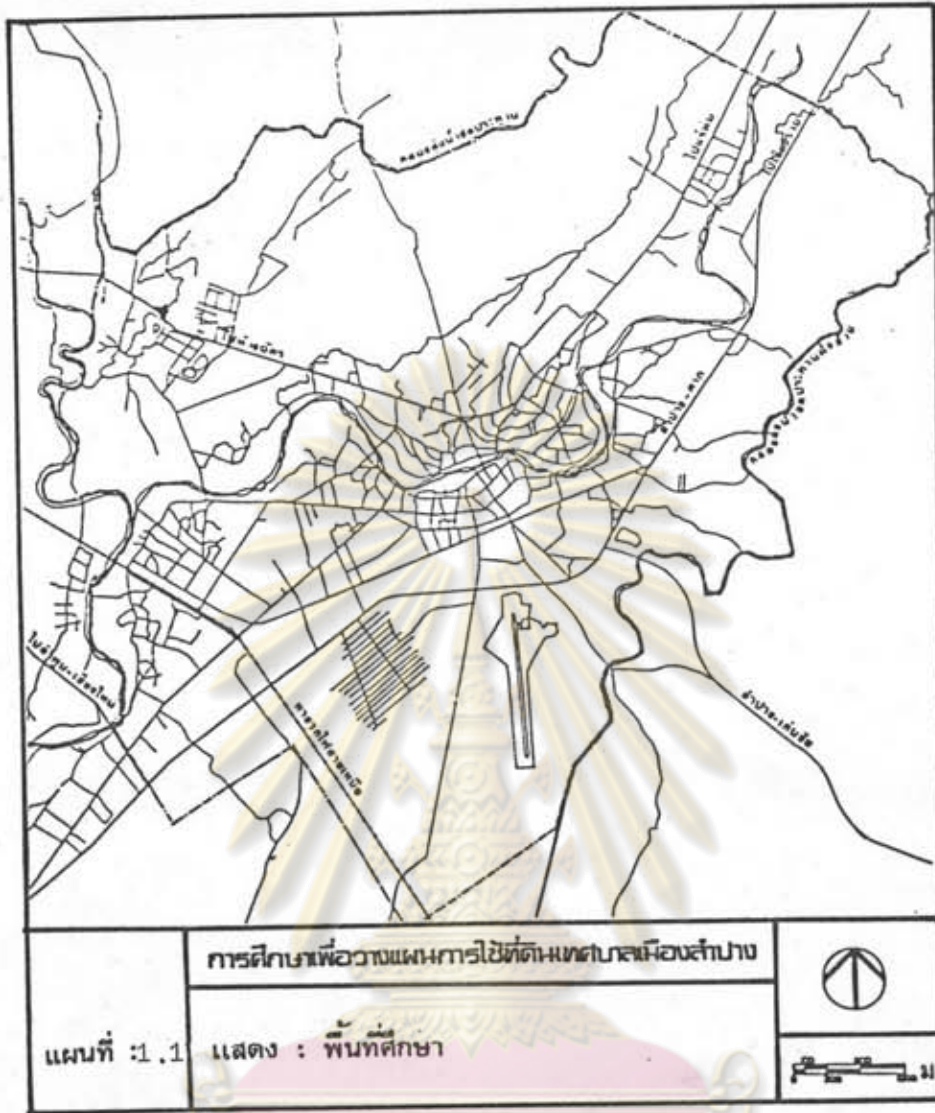
วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาบทบาทและความสำคัญของเทศบาลเมืองลำปางตามสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน และบทบาทตามแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
2. ศึกษารูปแบบ (pattern) การใช้ที่ดินของเทศบาลเมืองลำปางโดยแยกประเภทการใช้ที่ดินตามหลักวิชาการวางผังเมือง เช่น ที่พักอาศัย พาณิชยกรรม สถาบันราชการอุตสาหกรรม ฯลฯ รวมทั้งปัจจัยต่าง ๆ อันได้แก่ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และกายภาพที่มีผลต่อการใช้ที่ดินในชุมชน
3. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดิน และแนวโน้มการขยายตัวของเมือง
4. ศึกษาโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ และประสิทธิภาพในการให้บริการแก่ประชาชนในเขตเทศบาลเมืองลำปาง
5. เสนอแนะรูปแบบการใช้ที่ดินและโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพต่าง ๆ ให้กับชุมชน

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาเพื่อวางแผนการใช้ที่ดินเทศบาลเมืองลำปางนี้จะศึกษาองค์ประกอบต่าง ๆ อันเป็นโครงสร้างของชุมชน ได้แก่ ลักษณะกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อทราบถึงบทบาทของจังหวัดลำปางและเทศบาลเมืองลำปาง ศึกษาการเติบโตของประชากร การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน และแนวโน้มในอนาคตเพื่อนำมาคาดการณ์ และวางแผนการใช้ที่ดินที่เหมาะสมของชุมชนต่อไป ทั้งนี้โดยกำหนดระยะเวลาการวางแผนการใช้ที่ดินตามช่วงระยะเวลาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ถึงฉบับที่ 7 คือ พ.ศ. 2525 - 2539 รวมระยะเวลา 14 ปี

สำหรับขอบเขตของพื้นที่ที่จะทำการศึกษานั้นพิจารณาจากการเติบโตของชุมชนเมืองลำปาง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยอาศัยแนวถนน คลอง และสภาพภูมิประเทศช่วยในการกำหนดขอบเขต รวมมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 38 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตเทศบาลเมืองลำปาง 9 ตารางกิโลเมตร และชุมชนต่อเนื่องรอบนอกอีก 29 ตารางกิโลเมตร

การศึกษาเพื่อวางแผนการใช้ที่ดินเทศบาลเมืองลำปาง

แผนที่ : 1.1 แสดง : พื้นที่ศึกษา

วิธีการศึกษา

การศึกษานี้จะเป็นการศึกษาทั้งข้อมูลปฐมภูมิ คือ การออกสำรวจพื้นที่ภาคสนาม และข้อมูลทุติยภูมิ ที่มีการรวบรวมเอาไว้แล้ว ตลอดจนข้อมูลจากการแปลภาพถ่ายทางอากาศ เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อที่จะนำไปกำหนดแนวทางการวางแผนการใช้ที่ดินในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนคือ

1. ศึกษาแนวความคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ที่ดินในเขตเมือง ตลอดจนมาตรฐานการใช้ที่ดินประเภทต่าง ๆ ที่มีอยู่การศึกษาไว้แล้ว

2. ศึกษาสภาพการใช้ที่ดินทั้งในอดีตและปัจจุบันจากข้อมูลต่าง ๆ ทั้งจากเอกสาร การสำรวจ และการแปลภาพถ่ายทางอากาศ เพื่อทราบแนวโน้มการเติบโตและสัดส่วนการใช้ที่ดินประเภทต่าง ๆ ลักษณะประชากร เศรษฐกิจและสังคม ทั้งในระดับภาค จังหวัด และเมือง

3. วิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ที่จะมีผลต่อการใช้ที่ดินในแต่ละประเภทในอนาคต และวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการใช้ที่ดินแต่ละประเภท ได้แก่ ที่พักอาศัย จุดลำหற்றม พาณิชยกรรม สถาบันราชการและอื่น ๆ ในเทศบาลเมืองลำปางโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ทางผังเมือง

4. นำเสนอข้อมูลในรูปแบบของการบรรยาย ตาราง แผนภูมิ และแผนที่

แหล่งที่มาของข้อมูล

1. ข้อมูลเอกสาร และสถิติ จากหน่วยราชการต่าง ๆ เช่น

- เทศบาลเมืองลำปาง
- สำนักงานจังหวัด ลำปางกลางจังหวัดลำปาง
- กองทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย
- กองวิจัย กองผังเมืองรวม สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย
- กรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี
- กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
- กรมทางหลวง กระทรวงคมนาคม
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- สำนักนายกรัฐมนตรี
- ห้องสมุดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สถาบันวิทยบริการ
- หอเอกสารแห่งประเทศไทย และ
- ห้องสมุดกลาง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

2. แผนที่เมือง (City Map) และภาพถ่ายทางอากาศเปรียบเทียบ 2 ปี (พ.ศ. 2517 และ 2525) จากกรมแผนที่ทหาร กระทรวงกลาโหม สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย และสำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

3. ข้อมูลจากการศึกษาภาคสนาม

ข้อจำกัดในการศึกษา

1. ข้อจำกัดในด้านข้อมูล เนื่องจากข้อมูลในอดีตของเมืองลำปางมีอยู่อย่างจำกัดและไม่ชัดเจน โดยเฉพาะเรื่องการใช้ที่ดิน จำเป็นต้องอาศัยภาพถ่ายทางอากาศซึ่งการตีความแปรความหมายอาจมีข้อบกพร่องและไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร

2. ในเรื่องบทบาทของจังหวัดและชุมชนเมืองลำปาง เนื่องจากนโยบายของรัฐเองก็มิได้กำหนดลงอย่างชัดเจนในขั้นต้น การวิเคราะห์บทบาทของจังหวัดและเมือง รวมทั้งการคาดการณ์จำนวนประชากร และการใช้ที่ดินจึงถือเอาแนวโน้ม (trend) จากการเติบโตในอดีตจนถึงปัจจุบันเป็นหลัก โดยคำนึงถึงนโยบายและโครงการต่าง ๆ ในพื้นที่ที่มีรายละเอียดอยู่ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

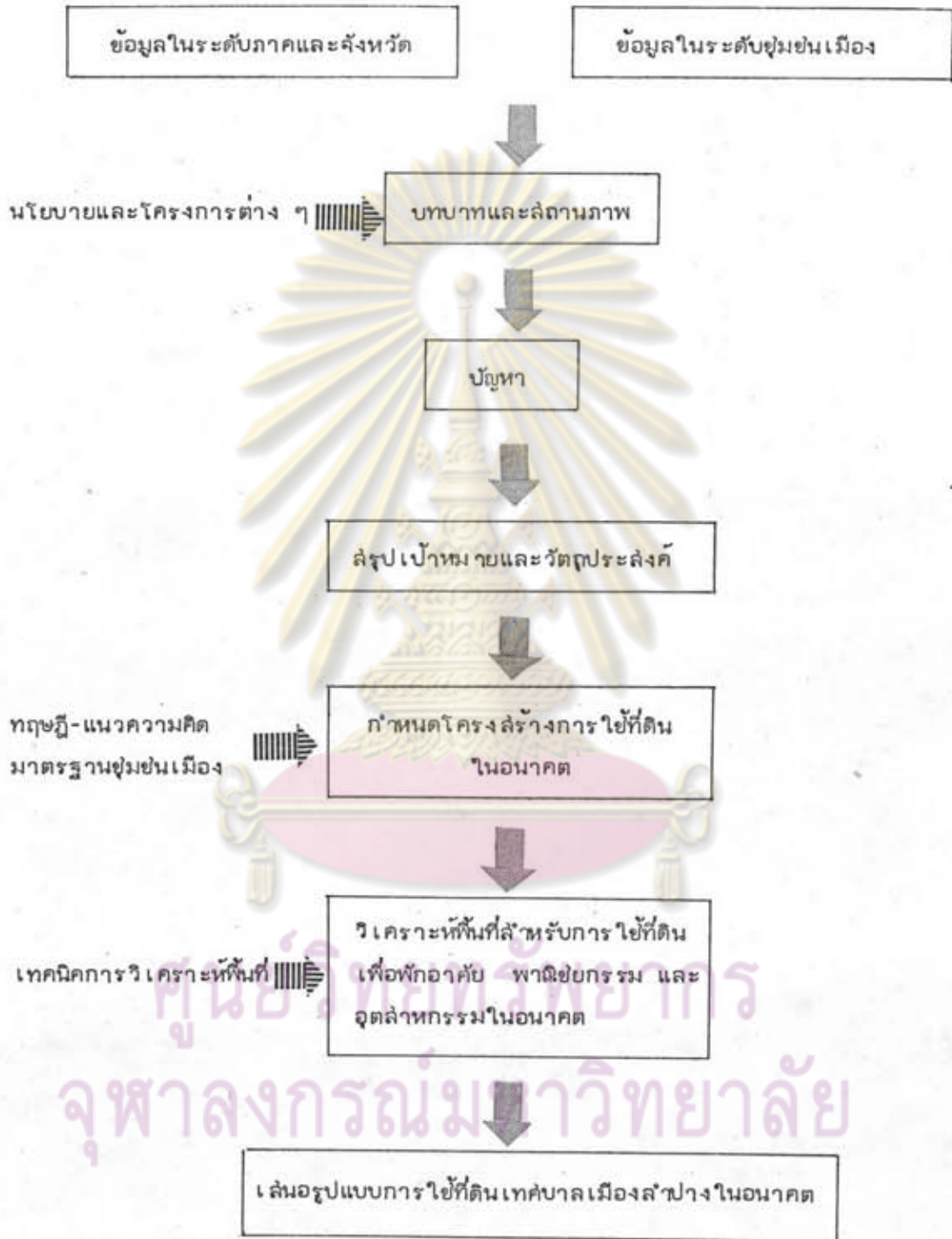
1. ทราบถึงลักษณะการใช้ที่ดินของชุมชนเมืองลำปางจากอดีตถึงปัจจุบัน ตลอดจนปัญหาต่าง ๆ ในพื้นที่ชุมชน

2. ทราบถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลง และแนวโน้มการใช้ที่ดิน รวมทั้งทิศทางของกิจกรรมแต่ละประเภทในอนาคต

3. ผลที่ได้จากการศึกษาสามารถนำไปเป็นแนวทางสำหรับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องกับงานวางผังเมืองงานควบคุมการใช้ที่ดินของจังหวัดได้ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

แผนภูมิ 1.1 ขั้นตอนในการศึกษา

ศูนย์วิจัยและพัฒนา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย